

բնակի վրայ Տիկին Չարէր, պ. Պարոն-Սարգսիանը Գերեզմանն են հիաց-նում հասարակութեանը ինչ-որ Ան-բաղդ սերը՝ անյայտ պիտի, Այ քեզ օյին-ի և Մայրական սիրոյ մէջ Պ. Վրոյրը Նուխումն է Բաղդասար աղ-բոր գլխին եկած օյինները խաղում։ Մնացածները հետքն արդէն կորած է։ Թիֆլիսի բնակի գարկերից մի քանիսը գտնուեցին այնպիսի ան-ջողովեան են հանդիպում, որ բա-րեհոյի մարդիկ ստիպուած են լի-նում ժողովարարութիւնն անել և մի-կերս ճանապարհ ձգել նրանց։ Յաւալի վիճակ։

Ի նկատի ունենալով Թիֆլիսում գտնուած վերասանները հրաւերել իրենց պաշտօնակիցներին, շուտով անշուշտ կը հաւաքուին Թիֆլիսում գտնուեցին չընդ գերատեսններն և առիթ կուենե-նանք տեսնելու նրանց ընկերական կազմակերպութիւնը։

Ինչպէս իմանում ենք, այդ ընկերու-թիւնն արդէն կազմակերպուած է և սլալման է կառուած ազնուականների կայրուածական բանկի թաղարնի վար-չութեան հետ ներկայացուածներն այդ թաղարնում ապրու։

Այս տարի Սամարղանդ է պատրաստ-ւում գնալու մի առանձին յանձնա-խումբ հետագոտելու համար այնտեղի քանդակագործութեան հնութիւնները։ Աշխատանքներին պէտք է վերահսկէ պրոֆեսոր Վ. Կեյսերմանը, որին և իրա-ւունք է տրուած պեղումներ կատա-րելու ինչպէս Սամարղանդում, այնպէս և նրա շրջակայքում։

ՓԱՐԱՐԻՑ (Անգղիական, երկիր)։— Յունիս ամսին լուր տարածուեցաւ, որ Ամու-Գարիայի վրայ մշտական (երկա-թի) կամուրջ է շինուելու։ Այդ լուրը, որ մեծ ուրախութիւն պատճառեց այս կողմերի վաճառականներին, ճշտուե-ցաւ։ Եկաւ մի յանձնախումբ 7 հոգուց բաղկացած կամուրջի համար ամենա-յարմար տեղն ընտրելու։ Վերջնակա-նապէս որոշուեցաւ կամուրջը շինել նախկին տեղում, որ և ամենքի ցան-կութիւնն էր։

Սեպտեմբերին վերանորոգելու է իւր աշխատանքներն այն յանձնաժողովը, որ կազմուած է խմբագրելու և ուր հարկն է հարկաւոր դիմումներն անե-լու տպագրական գործի ներկայացու-ցիչներին համադրուած ժողովում յա-րուցուած խնդիրների մասին։

ՍԻՄՖԵՐՈՊՈԼԻՑ։—Այս ամառ Խը-րմում շտեմբուած չուրեր եղան, որով-հետեւ տեղ տեղ, մայիսից սկսած, ոչ մի կաթիլ անձրեւ եկած չէր։ Նկատարեա-լում և Սեպտեմբերում տաքութիւնն արեւի տակ 48-49°-ի բարձրացաւ, իսկ ծովային լողարաններում 24-ից 27-ի հասաւ։

Պետական խորհրդի աշխատանքն իրարմէն վերջնականապէս կը ընդունի լու-սաւորութեան միջնորդութեան իրաւա-ւորութեան տակ գտնուող ժողովրդական բոլոր դպրոցներին ուսուցիչներին խնայո-ղական դանձարան հիմնելու։ Վերաբե-րեալ ծրագրերը։

ԳԵՐԵԶՆԳԻՑ։—Տեղիս այգիներում մրգեղէնը շատ սակաւ է այս տարի։ Նկատուած է, որ բաւական թուով այ-գիներում խաղողը նոյնպէս վնասուած է մի ինչ որ հիւսնադուրիւնից։ Տեղա-ցիւր այս անպարարելութիւնը վերա-ցրելու են ձմեռուայ չոր և անձրեւ ցըր-անքներն։

—Քաղաքում կենքը թմրած է, ապրուստ հայթայթելու միջոցները քիչ—անչափ այդգործութիւնն, ըն-կած առևտուր, երկաթուղով և չուգե-

նաւով հաղորդակցութեան պակասու-թիւն։

ԵԱԼԹԱՅԻՑ։—Յայտնի է, որ Նալբան կայսերական ամառանոց է, ամեն տարի մայրաքաղաքի ունեւոր և բարձր դասի ժողովուրդը յաճախում և մի արտաո-վոր կենդանութիւն է տիրում այստեղ։ Անա քանի տարի է, որ մասկուսական հարուստ հայերից ոմանք գալիս են Գորգուֆ, որ Նալբայից միջանի վերտա միայն հեռու է։ Հարուստ Գորգուֆին այդ հրաշագեղ ամառանոցն է եկել նաև մեր բանաստեղծ Սմբատ Դաւա-դիգեանը։ Բնակարանի և ապրուստի ստատիկ թանկութիւնն է և միայն հա-րուստներին է մատչելի։

Գանձակից պ. Յովսէփ Խոջայեանը գրում է մեզ։

Նոր-Գարի Ձ 140-ում Գանձակից գրում է։ Նորաշէն թաղի եկեղեցին մօտ ութն ամիս է, որ վակուած է կամարը ճեղքուած լինելու պատճառով։ Հողերը իշխանութիւնից ստացուած հրամանի համաձայն պէտք է նորը կա-ռուցանել, որի համար ուղարկուած է մի ժողովուրդ մասնաւոր եկեղեցուց շինութեան համար փող հանգանակելու։ Սակայն շինութեան համար ընտրուած միւր մեծանուն հողարարներն ան-տարբեր աչքով են նայում և չգիտենք թէ ինչ են անում և ինչ են անելու։

Գործին անտեղեկ ընթերցողները կը կարծեն, թէ պ. լրատուն ցաւում է Նորաշէնի վիճակի վրայ, սակայն այս-պիսի բան, հաւատացած եմ, իսկապէս չկայ։ Եթէ լրատունն հետաքրքրուած է Նորաշէնի արդի գրութեամբ, նա անշուշտ պիտի իմանար, թէ եկեղեց-ւոյ շինութեան համար ընտրուած հո-գարարներն ինչ են արել և ինչ են անում։ Իմ կողմից, ինչպէս հոգաբար-ձուներից մէկը, յայտնում եմ միայն այս, որ հոգաբարձութիւնը, Գանձակի հայոց հողեր կառավարութեան միջոցով, պաշտօնական բանակցութեան մէջ մտնելով թէ կոնսիտուրի և թէ տեղիս նահանգական վարչութեան ու ճարտա-րապետի հետ, եկել է վերջնապէս այն որոշման, որ եկեղեցին հարկաւոր է միայն վերանորոգել, որն և կըսկսուի այս քանի օրերս, նորը կառուցանելու փոխարէն, որի համար միջոցներ չկան։ Թող լրատուն թէ եկեղեցու և թէ ուսումնարանի և Նորաշէնի միւս գոր-ծերի համար հոգաբարձութեան ունե-ցած աշխատանքի վերաբերմամբ հա-րկաւոր տեղեկութիւնները հաւաքի տե-ղեայ հոգեւոր կառավարութիւնից։

ՂԱԶԱՐԻ ԳԱՐԱՐԻ ՀՈՂԱՏԻՐՈՒԹԻ-ՆԸ ԱՆՅԱՆԱԼԻՍ ԵՒ ՆԵՐԿԱՅՈՒՄ։

Գիւղացին ինչ գործի է արհեստի էլ որ լինի, այնուամենայնիւ նրա զոյու-թիւնը, նրա ապրուստը կախուած է մի կտոր հողից։

Ներկայումս Ղազարի իւրաքանչիւր զիւղ է ամեն մի ազնուական կամ տ-ղաւոր աչքները չաւած վրայ են ընկ-նում, որ մէլը միւսից հող զաւթեն։ Հող զաւթելու մէջ մեծ ճարպիկութիւն են բանեցրել և բանեցնում են Ղազա-րի մոլթ ծակերից յանկարծ լոյս ընկ-նող ազնուականները և աղալորները, իսկ առհասարակ որ ասենք, հողատի-րութեան մէջ աւելի առաջ են վազել գաւառիս թուրքերը։

Մենք մի անգամ էլ առիթ ունե-ցանք գրելու թէ Ղազարի ժողովուրդն աղքատ է, բայց աւելի աղքատ են հայ գիւղացիները, քան թէ թուրքերը։ Հայ գիւղացիները, ի բաց առեալ միջանի գիւղերը, աղքատ են այն պատճառով, որ հող քիչ ունեն և այն էլ կամ քա-ղաքում տեղեկութիւն և կամ անպատու-չնայելով, որ այս ժողովուրդը ստեղ-ծուած է երկաղործութեան համար։ Թուրք ժողովուրդը համախառնաբար

լաւ է այդ կողմից, բայց հայ գիւղա-ցու աշխատակրթութեան հետ համեմա-տած նրանց աշխատութիւնը, նրանք էլ աղքատ են, որովհետեւ հող չաւ ու-նին և այն էլ ջրաբեր և արգասանող տեղերում։ Սակայն, թուրք տարրը ծոյլ է և աշխատանքի քու։ Թէ ինչու։ Ղա-զարի հայ ժողովուրդն Ղազարում հո-ղի աւելի քիչ, քաղաքում տեղիքի և անպատու մասն է բաժին ընկել, իսկ թուրքին ընդհանուրապէս, այդ, պէտք է նկատենք, առաջինի կամքից ու չնորժից չէ եղել կախուած, այլ ժա-մահակից, հանդամանքներից և կամ, ինչպէս ասում են, նրա քու ու չիլ բաղդից։

Ղազարի հայ ժողովուրդի անցեալն ի-րենց պատկերի մեղքից շատ խախտու- է եղել։ Գորգարի պատմութիւնն և նրա անցեալ փառքի կիսաւեր վիճա-նքը՝ հայոց վաճելի, միջուրը և նը-րանց արձանագրութիւնները մեզ ցոյց են տալիս որ այդ երկրն եղել է դու-ռը, որտեղից մտել և անցել են ժա-մահակի բարբարոսները և միւս աւե-րիկ են ամեն բան։ Մասնաւոր 1722 թուականին յայտնի է, որ Գորգարի հայ բնիկ ժողովուրդն ամբողջովին սու-րբ քաղուեց և երկիրը հող ու մօխի հաւաքարուեց լեկզինների և թուրքերի ձեռքով։ Այդ վերջին արածութիւնից յետոյ թուրքերը տէր ու տիրական ու-նենալով, իրենց աղալորների ու խա-նների թիւի տակ համարձակ կերպով դուրս եկան և բռնեցին բաց և ար-դասանող տեղերը, իսկ խեղճ անտի-րալական նորիկ հայ ժողովուրդը, որի մեծագոյն միջոցներն այն ժամանակ, ինչպէս ասում են, իրար բռնէլ էին կռուած փոխանակ պատ ու պատպա-րան կանգնելու հայ հայաժուած գիւ-ղացիներին, դէօրից վախեցած ճուտի պէս թաղուս տեղերը քաղուեցին, մէյ-դանք թուրքին թողնելով։

Այդ ժամանակ թուրքը տիրող էր և հայ ժողովուրդն հետ ճիշտ այնպիսի ան-դրած կերպով էին վարուած, ինչպէս այժմ անթոքն ստանկը վարուած է իւր երկրի ընդամասում գիւղացիներին հետ։ Կրկնում ենք, այդ էր պատճառը, որ Գորգարը եկող հայերն սկսեցին այս-պէս սոսած, ընտելեան ծակերը պրծ-նել, որպէս զի սահն իրենց ինչքն և գոյքը հարամներին ձեռքից։ Ասածնե-րիս վկայ են Ղազարում իմ տեսած շատ անտառներում, լուսների պատե-րում և ձորերում եղած այժմուայ հա-րկաւոր աւերակ գիւղերի կալ ու մարդերի պատերն ու փոսերը, ու-րոնք այնպիսի դժուարամատակի տե-ղերում են շինուած, որ աւամայ կար-ծում եմ թէ այնտեղերում այժմարդիկ են եղել բնակուելիս, և որքան դաւը պիտի լինէր նրանց ապրուստը, ուտե-լու հացը, թէ ընթերցողը հնար ու-նենար և Դամազին զլիւց անտառն և լեռները մոտէր և շարունակէր մինչև Սևանի կղզին, անշուշտ կը գտնէր բո-լոր այն գիւղերի հնաքերը, որոնք գե-անդուած են եղել այն ժամանակ։ Ահ ու երկուդի, հալածանքի մէջ այդ գիւ-ղացի ժողովուրդը Ռուսաց տիրութեան ժամանակ միայն կարողացաւ դուրս գալ խուրդի ծակերից և բնակուել լեռների ստորոտներում, գիւղը, առաքարակն արդէն թուրքերը բռնած էին։

Ռուսներն իրենց նոր նուաճած երկ-րի նոր հայաբնակներին նուաճելուց յի-տոյ, հենց իրենց նոր բնակած տեղե-րում էլ թողեցին և ամեն մի գիւղը, աւանի սահմանը որոշեցին՝ այս ու այն տարի, ձորի արանքում ածուխ թաղե-լով։ Սե այդպէս, շատ քիչ բացառու-թեամբ մինչև օրս էլ յաջորդաբար Ղա-զարի ժողովուրդը նկատու է առած այն ժամանակից նշանակած տեղերը։ Սակայն այդ հանգամանքը ներկայ հո-ղապալութեան կամ հողաբաժանու-թեան ժամանակ շատ զիւղերի զրկում է իրենց տեղերից՝ հանդ ու արօթից։

Ինչպէս ասեցինք, երկուդած հայ բնա-կիչներն էլ ստորոտներում մնացին, իսկ թուրքերը, մասնաւոր աղալորնե-րը բաղուելուամբ ուժ, դուռն ունե-նալով, որտեղ կամեցան վարեցին, սը-տեղ կամեցան վարեցին իրենց վրա-ններն և իրենց կտակ էլ քաղեցին ի-րենց հաւատակից—արեւմտիկներին, այնպէս որ անցան և այն հողերը, ու-րոնք նշանակուած էին հայ գիւղերի համար։ Հայ գիւղացիները շատ անգամ բողբոջեցին, բայց ասած է թէ՛՝ միշտ բողբոջեցին է առիկ դուր, էլ թուր-քերին մնաց հողերը մինչև ներկայս։

Ներկայումս արդէն չափուած են հո-ղերը և կամ չափուած են միջանի տե-ղերում։ Սակայն, պ. պ. երկաղապիւն-ը, հող բաժանողները, հիմնուելով օ-րինաց այն յօդուածի վրայ, թէ՛ ու որտեղ տասը տարեց աւելի տիրել է, տեղը, հողը նրանք է, բայց այն էլ անում են իրենց նշանները, աչքի առաջ չունենա-լով վերոյիշեալ այն հանգամանքը, որին զոհ են գնում շատ գիւղեր և ժողո-վուրդներ։ Սե բանից ինչ է դուրս գա-լիս, այն, որ սակաւաթիւ բնակիչ ու-նեցող շատ գիւղեր յանկարծ աւելի, մինչև անգամ կրկնապատիկ հող ունին քան բաղադրականներն և այդ այն պատճառով, որ վերջիններս իւր ժա-մահակին ետեւից քաղող աղալոր կամ ազնուական չէ եղել։

Գալով աղալորներին, ազնուականնե-րին, իրենց գործին տեղեկալ, պիտի խոս-տովանենք, որ խեղճ, անուսում և ան-լեզու երկաղապիւնների հետ հանգամա-նքներից օգուտ քաղելով, շատ անգու-թ են վարուել և վարուած են, այս ժա-մին աւելորդ ենք համարում երկաղա-ցիւր, որովհետեւ Նոր-Գարում անցեալ օրերում արդէն խօսեցինք։

Գառնալով իրերի դրութեանը, պէտք է նկատենք որ նախքան հողաբաժա-նութիւնը հարկաւոր էր վերոյիշեալ հանգամանքներն աչքի առաջ ունե-նալով ուսումնասիրել Ղազարի ժողո-վուրդի կենքը աղալորներ, հողի պըտ-կաւէս և անթոքն լինելու և ապա բա-ժանել ըստ թուի ու ըստ ապրուստի ընկալուց։ Այդպիսի ուսումնասիրու-թիւնից և իշխանութեանը տեղեկու-թիւնն օգուտ չի տալու զուցէ ժամանակի համեմատ էլ նոր օրինաց յօդուած կամ յօդուածին ծանօթութիւն կցուելու ու հողաբաժանութիւնը հաւասարապէս լի-նէր, ապա թէ ոչ, այդ հողապալութիւն-թիւնից չի կարող բաւարարուելու տալ ժողովուրդին, էլ ինչ կուենեք, սուր և դիմոյցները գիւղացուց մէջ տեղի կու-նենան իրենց գաւառ ու արերի սահ-մաններում, որովհետեւ գիւղացիք, որոնց կեանքն ու աղքատութիւնը հողից է կա-խուած, իրենց որդուց աւելի են սի-րում հողը, նրանք շատ ամուր կաւած են հողի հետ և, ինչպէս տեսել ենք մեր աչքով, հողի համար հարեանը մո-թում, սպանում է հարեանին՝ թէկուզ կուռածաղիկ հողը մի թզապի անգամ լինի։

Գառնալով մեր բաղաւոր և աչքա-ծակ ազնուականներին ու աղալորնե-րին, խորհուրդ ենք տալիս չլիւալիս, ուրիշ խօսքով ասած, անլիւարար չվա-րուել ուսմանից հետո։

Սրկ. Յ. ճուրղերեանց։

ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԵՐՎ, 10 օգոստոսի։—Նոր-Գարի-Ձ 134-ում, Մերվից, Կալիպեան սո-րադրութեամբ լոյս տեսաւ մի յօդուած, որը նկարագրում է այստեղի գործա-կատարների ճնշուած դրութիւնն իրենց աղաներից։ Այդ յօդուածն առիթ է տալիս ինչ մի քանի խօսք մտնելու այդ մասին։

Անհերքելի ճշմարտութիւն է այն, որ վրդը ի շատ կը թրմի թիւն ուսացած մար-

դը, եթէ նա արդէն իւրացրել է ինքնա-կրթութեան սկզբնական աղալորը, ժա-մանակի հետ զուգընթացաբար առաջա-գիմել է, թէկուզ ինչ տեսակ պայման-ներին մէջ էլ լինի դրուած նրա կեանքը և նա առաջագիմելով այն տեղ է հա-նելու, որ անբաւականութիւն է զգա-լու իւր չըջուկայեղի և հետեւաբար ձր-տելու է կեանքի ուրիշ, աւելի բարեյա-ջող հանգամանքներ գտնելու գարգա-նել իւր մտաւոր բնդուակութիւն-ները։

Մերվն այսօր ունի մօտ քսանհա-յաւանիկներ, որոնց մէջ ծառայում են աւելի քան քսանասուն գործակատարնե-ր, որոնց կէսից աւելին արդէն հաս-նում և իւրացնում է իրենց կարգաւոր-մի քառորդ մասը միջին կրթութիւն ունի, իսկ վերջին քառորդը թիւն կարգալ գիմել Պաքը է, որ այս գրու-թեամբ նրանք ամենայնոց առաւորի մոլութիւն ցոյց կը տան, եթէ յարմարու-թիւն տրուի նրանց մտքերը չլիւալ միմասն։ Գառնալով հիմնական խնդրե-րից ամենափոքր մասն են ստանում լրագիրներ, իսկ մեծամասնութիւնը, որ ոչինչ չէ ստանում, ստացողներից ստանո-ր գալիս և բաժանում է լրագրի համարները և դու մինչև ազատ ժա-մակ կը գտնուի կարգաւոր, տեսնում եմ որ քա լրագիրը չկայ, պիտի այնքան սպասես, որ ուրիշները կարգան, որ հերթը քեզ հասնի, որովհետեւ մի-նայն է՝ չես կարող գտնել, դրացիդ յոսնել է կարգում և տալիս ուրիշին իսկ նա կըրողը, և այսպիսի լրագրի համարն ամբողջ օրերով պտտում է ու-րիշների ձեռքում և կըրում էլ այնպի-սի գրութեամբ է հասնում քեզ, որ հա-զու եւ հաճախում թերթիդ համարը (էլ չեմ ստում որ երբեմն էլ կորչում է ու չես կարողանում գտնել)։ այն էն գուր լրագիր ստացողը՝ ապաւում եմ թէ կըր են խղճալու քեզ և համարը յետ գործնելու։ Այս մի վատ սովորութիւն է այստեղի ժողովուրդի մէջ, մի տեսակ ձրիւկներութիւն է, որը պատիւ չէ բե-րում այստեղի վաճառականներին։ Մին-նայն վաճառականը, որ մի ալ տեղ մի քանի ժամուայ մէջ աննպատակ-կերպով տեսնակներ է ծախում, պի-տիւնայն վաճառակալը տարեկան տասն լուրքի չի կարողանում, կամ լաւ է ա-սել, չի ուզում տալ մի օրիկ լրագրի որ ամբողջ տարին մտաւոր անուղի կարող է մտաւորաբար իրեն։ Սե այս-պէս նրանք բերել չտալով մի օրիկ լը-րագիր, առիթ են տալիս իրենց գար-ծակատարներին ընկնել դուռն դուռն և մուրալ լրագիր, որ մինայն է թէ սովորել ձրիակներութիւն։

Սակայն այս անսխալութեան առա-ջին առնելու համար կայ ամենահեշտ միջոց, որը, եթէ ուղիւնան, կարող են գտնել իրենց գործակցութեամբ ի-րենց գործակատարներին, այն է, բանա-ծ մի կիրակնօրեայ գրագրաւոր-ընթերցա-րան՝ որտեղ կարելի լինի բերել տալ գրագրան գրքեր և լրագիրներ ու կի-րակն օրերը կարգաւ. այսպիսով համ-գործակատարները մի փոքր ազատու-թիւն կտանան ամբողջ շաբաթիւն խա-ժամիր իրար չին կորցնել, այլ կտա-նան մտաւոր անուղի։ Այս մի այնպիսի տարրական ճարտարութիւն է, որ յի-մարութիւն կը լինի կարծել, թէ չեմ հասկանում այստեղի վաճառականները, նրանք շատ լաւ հասկանում են, բայց մի տեսակ ստորութիւն են համարու-տեղի տալ իրենց գործակատարների ու աղալորի մասին գործակատարները իրենց գործա-կատարների ճնշուած դրութիւնն իրենց աղաներից։ Այդ յօդուածն առիթ է տալիս ինչ մի քանի խօսք մտնելու այդ մասին։

Անհերքելի ճշմարտութիւն է այն, որ վրդը ի շատ կը թրմի թիւն ուսացած մար-

Քիմաթը օգտուում են քաղաքացիք։
Սակայն Ղոջանլուի սրբնական մա-
սուհ գտնուում են մեծամեծ գիւղերը
Խնդէտ Վերջեան, Հինդար, Թերժան
Քանալի և այլ հայաքանակ և թուրքա-
բնակ գիւղեր, որոնք գտնուողւում են
Լահիջի լեռնաշղթայի ստորոտաներում
և շատերը քաղաքից 50—60 միլլոտ հե-
ռաւորութիւն ունին։ Առհասարակ այ-
դեւաւրէջ քաղաք գաւը մեծամեծ դժու-
րութիւններ ունի, խիլ զարման և ոչ
նաեւ հեղեղներով ժամանակ քաղաքի հե-
րերթիւններովն ըլլորովին կտրու-
մ գեւեներով անց ու դարձ անխել մե-
լտանդ է սպառնում, մայրոտան Սե-

[illegible]

դրու թիւն կայ վերականգնելու գինուո

դրօշակը (??) և այլ հն այդ դրօշակը
տակ թագնուած մարդիկը, ուստի
սրա հետ ուղարկելով իմ յեղիակ թեր-

մօտիկ համարներից մէկում տպագրել
տալով ցոյց կըտաք ձեր անկողմնա-

